Normă și abatere

DOINA BOGDAN-DASCĂLU
Institututul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” Academia Română, Filiala Timișoara

Toate scrierile teoretice sunt de acord că limba literară se definește, în primul rând, prin caracterul ei *normat*, ceea ce presupune, pe de o parte, existența unor norme și, pe de altă parte, obligativitatea respectării lor. Dar însăși existența normei presupune și existența unor fapte care nu i se subordonează și care reprezintă abateri în raport cu altele acceptate drept regulă. Constituirea și unificarea normelor limbii literare este un proces cu o durată de mai multe secole, despre care știm că s-ar fi încheiat, în linii generale, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Sentimentul multor lingviști și oameni de cultură este că unificarea respectivă nu s-a produs în proporția necesară, cea mai bună dovadă constituind-o numeroasele ezitări și fluctuații, reprezentate în norme duble sau chiar triple, pe care scrierile noastre normative le acceptă cu o ușurință inexplicabilă.

Supoziția noastră este aceea că instabilitatea normelor decurge din acceptarea unei relații incerte și chiar contradictorii între limba literară și unul dintre stilurile ei, mai precis cel artistic. Teoretic, norma ar trebui să fie nu numai supradialectală, ci și suprastilistică. Această din urmă exigență ar impune ca norma să fie comună *tuturor* stilurilor limbii literare, cu excepția, poate, a celui artistic, căci acesta e dominat de fapte care constituie în modul cel mai evident abateri de la normă. Indiferent cum definim stilul artistic, ca abatere sau altfel, este limpede că nimeni nu se exprimă, în orice situație s-ar afla, ca Eminescu, Creangă, Sadoveanu, Arghezi, astfel încât devine discutabilă afirmarea marilor scriitori la dezvoltarea limbii literare. În această lumină, apare inexplicabilă ponderea pe care o dețin exemplele extrase din scrieri artistice și destinate să ilustreze norme generale sau care ar trebui să se bucure de proprietatea generalității.

Opunând stilul artistic ansamblului stilurilor nonartistice și delimitând textele culte de cele populare, obținem trei categorii de scrieri: artistice, nonartistice și populare. Când se recurge la ele, ca la surse ale unor exemple destinate să ilustreze norma, ar fi firesc ca ponderea acestor categorii să fie conformă cu contribuția fiecăreia la constituirea și impunerea unor norme ale limbii literare. Este de presupus că așa procedează, de exemplu, Ion Gheție în selectarea surselor pe care se sprijină lucrarea sa *Baza dialectală a românei literare* (București, Editura Academiei, 1975). În primele 15

BDD-A32052 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:45 UTC)

pagini ale izvoarelor, apar 300 de texte, dintre care cele aparținând stilurilor nonartistice reprezintă 60% (180), cele populare, 10% (30), iar cele aparținând celui artistic reprezintă 30% (92), adică aproximativ 1/3 din total. Considerăm că preponderența textelor nonartistice este normală, întrucât ele ilustrează în primul rând ansamblul normelor limbii literare. Dar lucrarea lui Ion Gheție nu este o scriere normativă, astfel încât statistica amintită poate constitui doar un punct de referință pentru ceea ce urmează. De aceea, interesul nostru se îndreaptă spre o lucrare normativă cu autoritate (*Gramatica limbii române*, vol. I-II, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei, 1966). Din totalul de 273 de scrieri consemnate în *Bibliografie* (adică în lista de izvoare), 11% (30) sunt texte populare, 19% (52) sunt texte aparținând stilurilor nonartistice, iar textele artistice reprezintă 70% (191). Oricum am privi lucrurile, ponderea acestora din urmă nu poate fi apreciată decât ca exagerată. Gândindu-ne că proporția dintre aceste trei categorii de texte poate să nu fie confirmată de raportul dintre exemplele extrase din ele și utilizate în lucrare, am făcut și o statistică a acestora din urmă.

Procedând selectiv, ne-am oprit asupra exemplelor din trei capitole aparținând *morfologiei, sintaxei propoziției* și *sintaxei frazei: pronumele interogativ-relativ* (GA I, 160-167), *complementul direct* (GA II, 153-159) și *propoziția subiectivă* (GA II, 266-270). O primă constatare, surprinzătoare, este absența totală a unor exemple luate din texte aparținând stilurilor nonartistice, ceea ce duce la senzația derutantă că normele gramaticii limbii române literare nu ar funcționa în acest domeniu. În schimb, sunt utilizate, într-un număr mult prea mare, după părerea noastră, exemple create de autori, a căror prezență conduce la concluzia greșită că normele pe care le ilustrează nu pot fi întâlnite în niciun fel de text românesc real. Statistica noastră arată că exemplele luate din texte populare reprezintă 13% (29), cele create 16% (38), pentru ca cele literare să atingă cota de 71% (166), identică cu cea deținută în statistica anterioară de textele artistice. Firește că această preponderență a textelor artistice și a exemplelor extrase din ele ascunde relația adevărată dintre limba română literară și stilul artistic. Acesta din urmă apare ca având o contribuție disproporționată la constituirea normelor gramaticale, fapt care, coroborat cu absența exemplelor din stilurile nonartistice, creează impresia că limba română literară se confundă, cel puțin la nivel gramatical. cu unul dintre stilurile sale.

O altă concluzie semnificativă poate decurge din compararea situațiilor întâlnite în morfologie, sintaxa propoziției și sintaxa frazei. În *morfologie* (capitolul despre *pronumele interogativ- relativ*), exemplele luate din texte artistice reprezintă 57%; în *sintaxa propoziției* (capitolul despre *complementul direct),* ponderea lor crește la 78%, pentru ca în

BDD-A32052 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:45 UTC)

sintaxa frazei (capitolul despre *propoziția subiectivă*), ele să atingă 84%. Se constată că ponderea lor crește dinspre morfologie, spre sintaxa propoziției și de aici la sintaxa frazei. Aceasta poate însemna, pe de o parte, că, cu cât scade rigiditatea normelor, cu atât crește posibilitatea exemplificării lor prin fapte aparținând textelor artistice. Pe de altă parte, însă, putem trage și o altă concluzie, mult mai îngrijorătoare, și anume că există un raport direct proporțional între ponderea exemplelor extrase din texte artistice și labilitatea normelor gramaticale.

Analizele noastre sunt de natură, credem, să evidențieze nedorita contradicție dintre caracterul declarat *normativ* al gramaticii în discuție și exemplificările care, dacă nu le discreditează, pun totuși sub semnul întrebării normele pe care această lucrare le propune drept obligatorii. E limpede că normele nu pot fi, principial, ilustrate cu ajutorul unor abateri, decât cu riscul, greu de acceptat, ca abaterile să funcționeze ca norme.

BDD-A32052 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:45 UTC)